

PATCHWORK OR PUZZLE? A ROMÁNIAI ROMA PROJEKTEK „FORMÁLIS” ÉS
„INFORMÁLIS” MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁRÓL ÉS HATÉKONYSÁGÁRÓL

SZÉKEDI Levente^a

Absztrakt

Jelen tanulmány kísérletet tesz arra, hogy áttekintse Románia halmozottan hátrányos helyzetű, nagymértékben marginalizált roma kisebbségének társadalmi inklúziójára vonatkozó főbb stratégiai irányokat, a roma kérdés¹ megoldására irányuló intézkedéseket tömörítő főbb beavatkozási területeket valamint a román kormány által formálisan vállalt kötelezettségeket. A romákra vonatkozó integrációs-inklúziós erőfeszítések illusztrálására bemutatunk egy több szempontból is újszerű, a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem és a debreceni Humán Fejlesztők Kollégiuma együttműködésében megvalósított és az Európai Regionális Fejlesztési Alapból finanszírozott kutatási-fejlesztési projektet, valamint a projekt kutatási szakaszának legfontosabb eredményeit.

Kulcsszavak: roma projektek, roma stratégia, társadalmi inklúzió, foglalkoztatás

Háttér

A népesség Európa legnagyobb, legsebezhetőbb és az Unió számos országában peremhelyzetbe sodródott kisebbsége. Becslések szerint Európában 10-12 millió roma él (European Union, 2011, 2. o.), a legszámosabb roma népesség az Unió határán, Romániában található (Ringold et al. 2005, XIV. o.). A romániai roma népesség számának pontos meghatározása gyakorlatilag lehetetlen, mivel a népszámlálásokon és az országos reprezentatív vizsgálatokban is használt önbevallásos kérdésvételi módszerrel meglehetősen eltérő és ellentmondásos adatokat kapunk, a szociológiai kutatások kisebb részében használt heteroidentifikációs eljárások sikere azonban függhet a kulturális kontextustól, sok esetben a politikai légkörtől is.

A 2002-es népszámlálás alkalmával Romániában 535140-en vallották maguk romának, ez a teljes népesség 2,46%-át teszi ki (Romanian Government 2011, 5. o.). Egy szakmailag mérvadó, autoidentifikációs eljárást alkalmazó országos mintás közvélemény-kutatás az önmagukat romáknak vallók maximális számát 968275-ben határozza meg (Sandu 2005, 6. o.). A más módszereket alkalmazó (pld. heteroidentifikáció), romák számára vonatkozó szakértői becslések ennél jóval nagyobb számokról beszélnek, ám az egyes feltételezések között jelentős eltérések mutatkoznak: a Világbank jelentése 1-2 millió romániai romáról beszél (Ringold et al. 2005, XIV. o.), az Európai Unió dokumentumaiban (European Union 2011, 16. o.)

---

^a adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem, Románia

¹ A „roma kérdés” elszigetelt kezelésének veszélyére 1990 óta több társadalomkutató is felhívta már a figyelmet, és a társadalmi probléma megoldását a szegénységellenes programok következetes és célzott alkalmazásában látják (vö. Ladányi János ez irányú kutatásait).

a feltételezett szám 1,2-2,5 millió (átlagos becslés: 1850000). Amennyiben az átlagos 1,5-1,85 milliós lélekszámot vesszük alapul, akkor a romák alkotják Romániai legnagyobb etnikai kisebbségét.

A romák részarányát tekintve az országon belül jelentős regionális eltérések tapasztalhatók: a 2002-es népszámlálási adatok szerint a romák aránya az Észak-Nyugati (3,5%) és a Központi (4%) fejlesztési régiókban a legmagasabb, a következő közigazgatási egység, a megyék szintjén az arány Maros (7%), Calarasi (5,6%), Bihar (5%), Dolj (4,3%), Szeben (4,2%) és Arad (3,9%) megyékben a legmagasabb. Az 1992-es népszámláláshoz viszonyítva a romák aránya az ország összes megyéjében növekedett, ám a legnagyobb változás Bihar megyében tapasztalható (1992 – 3,4%, 2002 – 5%) (Ionescu-Cace 2006, 14. o.). A roma lakosság településtípus szerinti megoszlását elemezve megállapítható, hogy míg a romániai lakosság 52,74%-a városi, addig a romák 60%-a rurális közegben él, ugyanakkor ennek a vidéken élő csoportnak mintegy 50%-a kifejezetten szegény vagy közepesen fejlett községben él (Sandu 2005, 15. o.).

Kelet-Európa államaiban a rendszerváltást követően a romák helyzete viszonylag rövid idő alatt nagymértékben, zuhanásszerűen romlott (Ringold et al. 2005, XIV. o.), számos roma közösség esetében ma már a szegénység intergenerációs átadásáról beszélhetünk. Romániában is megfigyelhető a roma népesség életminőségének romlása, ma ők alkotják az ország legszegényebb csoportját: a roma közösségek 60%-a szegény, ráadásul ezekben a csoportokban él a romániai romák több mint fele. (Sandu 2005, 10. o.) Az önmagát jellegzetesen újratermelő roma szegénység egy sor tényező összjátékának eredménye, ezért a jelenséget kutatása, de a megoldási módok kidolgozása is komplex, ugyanakkor holisztikus látásmódot igényel. Amennyiben a kérdést gazdasági-munkaerőpiaci szempontból közelítjük meg, úgy megállapítható, hogy a roma munkaerő többnyire alacsony iskolázottságú, képzetlen és nagy valószínűséggel nem tesz eleget a formális foglalkoztatás adminisztratív feltételeinek. (Ringold et al. 2005, XVII. o.) Összefoglalva néhány, a kérdést vizsgáló tudományos munkát, jelentést és kormányzati dokumentumot, a romániai roma szegénységet kialakulását elősegítő és fennmaradását favorizáló tényezők a következők (Ringold et al. 2005, Sandu 2005, Romanian Government 2011, European Union 2011, Open Society Foundations 2011, Ionescu-Cace 2006, Preoteasa et al. 2009): alacsony iskolázottság, foglalkozási készségek elégtelensége/hiánya, felülreprezentáltság a szakképzetlen dolgozók körében, az informális és alkalmi munkák elterjedtsége, kedvezőtlen gazdasági helyzet, alacsony mobilitás, járatlanság az ügyintézésben, sztereotipizálás, diszkrimináció, a munkaadók alacsony elvárása, lakóhelyi szegregáció, a lakóhely minősége, a lakóhely megközelíthetősége, a romák átlagosnál rosszabb egészségi állapota, a roma közösségek kulturális sajátosságai (az iskolai tanulmányok megítélése, kölcsönös segítségnyújtási családi hálózatok jelenléte, alacsony gyerekvállalási életkor, eltérő kommunikációs kódok és stílusok stb.) Ezeket a befolyásoló tényezőket többnyire a főbb beavatkozási területeke mentén kategorizálják (nevelés-oktatás, foglalkoztatás, egészségi állapot, lakásviszonyok), ám több tényező átfogó, multi-szektoriális jellegű, pld. diszkrimináció, nemi szerepek, alacsony bevételek (Open Society Foundations, 2011).

Roma programok

A rendszerváltást követően egyre több civil és kormányzati szervezet kezdett foglalkozni az önálló politikai-gazdasági témaként megjelenő „roma probléma” kezelésével, a kérdést Romániában különösen aktuálissá tették a megoldottnak hitt, avagy inkább szőnyeg alá söpört cigány-román és cigány-magyar feszültségek ijesztő manifesztációi. Az esetek közül talán a leginkább mediatisztált az 1993-as, halálos áldozatokkal és a roma házak felégetésével járó, a helyi rendfenntartó szervek cinkosságával kirobbant hadrévi konfliktus². A hadrévi és hozzá hasonló esetek nem kerültek az etnikumközi kapcsolatokkal foglalkozó társadalomkutatók figyelmét, segítségükkel többek között konfliktuskezelésre irányuló helyi programokat, ún. „early warning” rendszereket igyekeztek meghonosítani³. Annak ellenére, hogy a romák integrációjára irányuló kezdeti erőfeszítések változatosak voltak és már tetten érhetőek a későbbi főbb cselekvési irányok, az 1990-1995 közötti időszakra mégis a programok esetlegessége, nagyfokú fragmentáltsága jellemző, ami egyébként egybecseng a roma népeiségre vonatkozó közpolitikák strukturálatlanságával (Ionescu-Cace 2006). Ebben az időszakban jelennek meg a romák legelső politikai szervezetei és a roma lakosság problémáival foglalkozó, ám programjaikban, stratégiájukban még igen kezdetleges roma(ügyi) civil szervezetek is.

A következő időszakban (1996-2001) a román kormányzat a kérdéskört formálisan is beemeli a stratégiai jelentőségű témák közé és egy olyan intézményesülési folyamat indul be, ami együtt jár a romákkal foglalkozó civil szervezetek megerősödésével és a nemzetközi szervezetek erősödő jelenlétével is⁴. Az uniós csatlakozást megelőző időszakban egyre erőteljesebbé és valamivel összehangoltabbá válnak a romákra vonatkozó inklúziós próbálkozások, 2001-ben megszületik a „A romániai romák helyzete javítására vonatkozó országos stratégia” (Ionescu-Cace 2006), ami kijelöli azokat a főbb beavatkozási területeket, amit a csatlakozás után részben felülír, illetve finomít a tíz évvel később megszületett országos, uniós dokumentumokhoz igazított stratégia („Strategy of the Government of Romania for the Inclusion of the Romanian Citizens Belonging to Roma Minority for the Period 2012-2020”). E legújabb dokumentum megjelenéséig eltelt időszakban ugyanakkor komoly áttörést lehetett tapasztalni a roma programok jellege terén, megjelentek az első olyan nagy, országos felzárkóztatási programok, amelyek a kérdést a maga komplex és átfogó mivoltában igyekeznek kezelni és ma már több (ám korántsem elegendő számú) program esetében érezhető, hogy tüneti kezelés helyett valóban a terápia, illetve a megelőzés a céljuk. Az országos programok közül különösen sikeresnek tekinthetők a mediátorhálózatok létrehozására és fenntartására vonatkozó erőfeszítések. 2011-ben 450 egészségügyi mediátor⁵

² Az eset rövid leírása: <http://www.romanicriss.org/Description%20of%20inter-ethnic%20conflict%20in%20Hadareni%20%201993.pdf> [Megnyitva: 2012.05.27.]

³ 1997-ben a Soros Alapítvány és a belgiumi Roi Baudouin Alapítvány finanszírozta az "An Early-Warning System for Local Conflict Management in Villages with Roma Population" elnevezésű kutatási-intervenció projektet (<http://www.ccrit.ro/research.htm> [Megnyitva: 2012.05.27.]).

⁴ Ebben a tekintetben kulcsfontosságú a Nyílt Társadalomért Alapítvány szerepe.

⁵ A roma beavatkozási programok ambivalens hatását jól példázza egy 2005-ös kutatás, amiben a kutatók az egészségügyi mediátor programok jótékony hatása mellett arra is felhívják a figyelmet, hogy a közvetítők közelítés helyett gyakran eltávolítják az orvost roma

segítette a romákat abban, hogy megfelelően tudjanak kommunikálni az egészségügyi személyzettel és igénybe vegyék az egészségügyi szolgáltatásokat. 2003 és 2009 között Romániában 660 iskolai mediátort képeztek, akik sokat tettek és tesznek a korai iskolaelhagyás jelenségének visszaszorításáért. Az oktatási rendszerben általánossá váltak a romák esélyeit növelő pozitív diszkriminációs megoldások és számos intézkedést hoztak az iskolai szegregáció visszaszorítására. Jelenleg a román oktatási rendszerben évi 3000, romák számára fenntartott középiskolai hely van és 500 finanszírozott hely az állami egyetemeken (Romanian Government 2011, 6. o.).

Pozitív változást hozott ugyanakkor a romákkal kapcsolatos kutatások számának és tudományos színvonalának növekedése, amihez egyértelműen hozzájárult a kolozsvári székhelyű Nemzeti Kisebbségkutató Intézet megalapítása. Az intézet önálló roma kutatási stratégiát dolgozott ki és hét különböző területen igyekszik segíteni a romológia területén tevékenykedő tudományos kutatókat (dokumentáció, metaadatbázis, önálló kutatások, tudományos tanácskozások, kapcsolatteremtés, közpolitikák, a tudományos eredmények terjesztése)⁶. Szintén pozitív fejleménynek tekinthetjük, hogy a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem Romániában újjátoként a közeljövőben Romológia szak indítását tervezi.

Elemelve az egyes beavatkozási területeken 2011-ig elért legfontosabb eredményeket, a román kormányzati stratégiát bemutató dokumentum alapján, megfigyelhető, hogy a roma programok területén a beavatkozás leginkább az oktatás és az egészségügy területén számszerűsíthető, ugyanakkor több vidéki településen is folynak, többnyire helyi kezdeményezésű szociális lakásépítési programok. A dokumentumban nem tesznek említést a romák foglalkoztatását-szakképzését megcélzó sikeres programokról, és mindössze felületesen említik a diszkriminációellenes, illetve az autentikus roma kultúrát és identitást segítő programokat.

A „Roma employment” projekt

A projekt bemutatása

A nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem (vezető partner), a debreceni Humán Fejlesztők Kollégiuma (partner) és a Ciorre Roma Alapítvány (támogató partner) együttműködésében megvalósuló „A romák munkaerőpiaci integrációjának elősegítése a Bihar-Hajdú-Bihar Eurorégióban” komplex foglalkoztatási projekt 2009-2011 között valósult meg⁷ a romániai Bihar és a magyarországi Hajdú-Bihar megyékben (Bihar-Hajdú-Bihar Eurorégió⁸). A Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013⁹ keretében megvalósult projekt

---

nemzetiségű páciensétől, hiszen átveszik az orvosok számára kényelmetlen „fordító-értelmező” szerepet (Open Society Foundations 2011, 23. o.)

⁶ <http://www.ispmn.gov.ro/page/strategia-de-cercetare-pe-problematika-roma-a-ispmn> [Megnyitva: 2012.05.27.]

⁷ További információk: <http://www.roma-employment.eu> [Megnyitva: 2012.05.27.]

⁸ Összefoglaló tanulmány a Bihar-Hajdú-Bihar Eurorégió jelenlegi és várható gazdasági jelentőségéről: Cismas, L. - Sabau, C.: Cross-Border Cooperation in Europe. The Case of Bihor-Hajdu-Bihar Euroregion. *International Business Research*. Vol. 5, No. 3, March 2012

⁹ További információk: <http://www.huro-cbc.eu/hu/> [Megnyitva: 2012.05.27.]

finanszírozója az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint a román és a magyar kormány.

A projekt a Nagyvárad munkaerő-piaci vonzaskörzetében található aktív korú roma népesség foglalkoztatási mutatóinak javítását tűzte ki célul, olyan innovatív megoldásokat alkalmazva, melyek a projektet a határ menti együttműködési program egyik mintaprojektjévé tették¹⁰. Az egységesülő román-magyar határ menti munkaerőpiac sajátosságainak figyelembe vételével megvalósított projekt társadalmi intervenciók szakaszát egy komplex feltáró kutatás előzte meg, ez a bevont öt roma közösség foglalkoztatási helyzetét és esélyeit igyekezett meghatározni. A kutatás interdiszciplináris módszertani eszköztárat használt, amely ötvözte a piaci szektorban használatos munkahelyi alkalmasság-vizsgálatok megoldásait a szociológiai adatfelvételben ismert technikákkal: a vizsgált 300 személy komplex foglalkoztatási tesztet¹¹ végzett el és részletes életminőség-kérdőívet töltött ki (kérdőbiztosos lekérdezés). A 18-55 éves alanyokat az alábbi települések roma közösségeiből választottuk ki: Románia – Nagyvárad (100), Fugyivásárhely (50), Köröskisjenő (50); Magyarország – Biharkeresztes (60), Told (40). A kvantitatív eredmények árnyalására és a projekt intervenciók szakaszának megalapozásához munkaadói és szakértői fókuszcsoportokat valósítottunk meg Debrecenben illetve Nagyváradon.

A következő szakasz a kutatási eredmények alkalmazásának a periódusa, saját és külső szakemberek bevonásával sikerült pályaeorientációs javaslatokat, képzési irányokat megfogalmazni, mindezeket pedig a projekt keretén belül kiadott kétnyelvű foglalkoztatási útmutatóban összegeztük. Két állásbörze megszervezése mellett a projekt révén konkrét tanácsadási szolgáltatást beindítását is vállalták a partnerek, valamint azt, hogy a kidolgozott képzési javaslatokat, programokat átadják a hátrányos helyzetű, alacsony foglalkoztatottságú csoportok felzárkóztatásával, képzésével foglalkozó szervezeteknek.

A projekt fontosabb kutatási eredményei

A felmérés egyaránt érintett romániai és magyarországi településeket, így lehetőség nyílt az elmúlt évtizedekben sok szempontból eltérő „fejlődési útvonalat” bejáró roma közösségek helyzetének az összehasonlítására. Annak ellenére, hogy a kutatás a két határmenti megyére vonatkozóan nem, hanem kizárólag a vizsgálatba bevont közösség szempontjából tekinthető reprezentatívnak, az adatok markáns eltéréseket mutatnak a Bihar, illetve Hajdú-Bihar megyei romák objektív életkörülményei között – az utóbbiak javára. Az életminőség szubjektív vetületeit vizsgálva viszont eltérő képet kapunk, meglepő módon a romániai romák a magyarországiakénál elégedettebbek (ami az életkörülményeket illeti): a megkérdezett magyarországi romák 13,86%-a, míg a romániaiak 24,78%-a elégedett vagy nagyon elégedett az életkörülményeivel. A vizsgált közösségek közötti eltérések közül a teljesség igénye nélkül kiemelünk néhányat¹²:

---

¹⁰ A projekt szerepel az EU egyik reprezentatív kiadványában (European Territorial Cooperation: Building Bridges Between Europe, European Union, Brussels, 2011)

¹¹ A Vienna Test System (<http://www.schuhfried.com/vienna-test-system-vts/>) [Megnyitva: 2012.05.27.] adaptált változata

¹² A kérdőíves felmérés eredményeit elemző teljes tanulmányt is tartalmazó foglalkoztatási útmutató hozzáférhető az interneten is (<http://roma-employment.eu/d/UtmutatoBoritokkal.pdf>) [Megnyitva: 2012.05.27.]

- A megkérdezett magyarországi romák 51,49%-a saját tulajdonú lakásban lakik, ugyanez a szám a romániai településeken 41,44%.
- A mintában szereplő romániai romák 36,04%-a lakik téglaházban, Biharkeresztesen és Toldon ez az arány 60,4%.
- A magyarországi romák jóval tágasabb lakásban laknak, mint a vizsgált romániai közösségek tagjai: előbbieket 76,23%-a 60 m²-nél nagyobb alapfelületű lakásban lakik, a romániai alanyok esetében ez az arány mindössze 3,6%.
- A megkérdezett romániai alanyok közel fele (45,04%) esetében az illemhely az udvaron található vagy közös használatú, míg a magyarországi minta esetében ez az arány jóval kisebb, 23,76%.
- A romániai romák mindössze 59,46%-ának lakik belső konyhával rendelkező lakásban, a magyarországi célcsoport esetében gyakorlatilag minden háznak van saját, belső konyhája.
- A magyarországi és romániai helyzet közötti eltérésre utal az is, hogy a vizsgált Bihar megyei, többnyire elszigetelt telepen élő roma közösségek ivóvízellátása sem biztosított megfelelő módon: a megkérdezettek 21,62%-a több mint 100 méter távolságról hozza az ivóvizet.

Megfigyelhető tehát, hogy a lakások tulajdonviszonya, mérete, minősége, alapfelszereltsége terén jelentős különbségek mutatkoznak a vizsgált közösségek között, a kutatásba bevont magyarországi közösségek lakáskörülményei nagyságrendekkel jobbak, mint a vizsgált romániai romák esetében. Ezek a különbségek percepciók terén is megjelennek, a romániai romák 33,33%-a elégedetlen vagy nagyon elégedetlen lakásával, míg a biharkeresztesi és toldi romáknak mindössze 7,92%-a vallja ugyanezt.

Hogyan magyarázható a romák szubjektív életminőségében mutatkozó, az objektív indikátorok tükrözte valóságnak látszólag ellentmondó, a romániai romáknak „kedvező” különbség? Az egyik ok feltehetően a közösségek nagymértékben eltérő szegregációs foka: a romániai romák rendkívül szegény, izolált, a települések peremén található telepeken élnek, míg a magyarországi romák sokkal inkább keverednek a nem roma nemzetiségű helyi lakossággal. A romániai alanyok 82,88%-a arról beszél, hogy a lakás környékén romák laknak („Mindenkinek, vagy majdnem mindenki roma”), a magyarországi települések esetében ez a szám viszont csak 33,66%. Hasonló, ám kisebb mértékű különbség figyelhető meg lakás környékének szegénységi szintjéről alkotott véleményekben is, a romániai romák több mint fele (54,50%) úgy minősíti ezt a környéket, hogy „Mindenkinek, vagy majdnem mindenki szegény”, ez az arányszám Magyarországon csak 23,76%. Korábbi feltevéseinkre visszatérve úgy fogalmazhatnánk, hogy a romániai romák erőteljes szegregációja olyan sajátos, az egyéni és közösségi önértékeléseket meghatározó észlelés-rendszer termel újra, amely sokkal kevésbé tartalmaz külső, a többségi csoporthoz kötött viszonyítási pontokat, mint a magyarországiak esetében. Ez ugyanakkor azt is jelentheti, hogy a határ két oldalán élő roma közösségek aspirációs szintjei különböznek egymástól, ezt érdemes figyelembe venni a megfelelő inklúziós-integrációs erőfeszítések kialakítási folyamatában is.

A magyarországi romák erőteljesebb integrációja egyébként más területeken is megfigyelhető. Többségük a hagyományos egyházakhoz tartozik, akár a helységekben élő magyarok, míg a romániai romák esetében erőteljes a neo-

protestáns gyülekezetek hatása¹³. A romániai közösségek elszigeteltségét tovább fokozza életmódjuk hagyományossága is, erre utal az is, hogy míg a megkérdezett magyarországi alanyok többsége „magyar cigánynak” vallja magát, addig a romániai romák identifikációjában sokkal nagyobb szerepet kap a nemzetség.

A „Roma employment” projekt kidolgozásakor abból indultunk ki, hogy a foglalkoztatási készségek terén a roma társadalom a többségi társadalomhoz hasonlóan sokszínű, ezért tévedés az aktív életkorú romákat restriktív módon számukra alkalmasnak minősített szakmai pályák felé vezérelni, vagy olyan képzési programokba bevonni őket, amelyek a romák (feltételezett) örökletes tulajdonságaikra építenek (pld. kézműves foglalkozások, kertészet, zene). A romák foglalkoztatására irányuló programok némelyikében visszaköszönnek a roma sztereotípiák, vagy a romákat bizonyos szektorokban piacilag teljesen indokolatlan módon, tömegesen kívánják képezni. Mindez arra a sajnálatos tényre utal, hogy a „roma kérdést” számos szakember és szervezet még ma is a társadalmi-gazdasági-történelmi kontextusból kiragadva, meglehetősen sablonos módon kezeli.

A projektben az üzleti szférában ismert komplex alkalmasság-vizsgálatot használtunk, hogy teljesebb képet kapjunk a célcsoport aktív életkorú tagjainak a képezhetőségéről és pályaorientációs javaslatokat tehessünk, képzési irányokat javasoljunk a kutatásba bevont személyek számára. A teszteket összegezve megállapítható, hogy a közösségek közötti életminőségbeli, iskolázottsági¹⁴ és kulturális eltérések kihatnak az egyének képezhetőségére is: a magyarországi alanyok 19,38%-ának van szüksége alapképzésre (olvasás, írás, számolás, szövegértés) míg ez az arány a vizsgált romániai közösségek esetében 86,5% (!). Az eltérés olyan mértékű, hogy a romániai vidéki közösségek esetében gyakorlatilag alig találtunk olyan személyt, akit speciális felzárkóztató program nélkül bármilyen szakképzési programba be lehetne vonni, a vizsgált egyének túlnyomó részének komoly gondot jelentene például egy gépközelési utasítás elolvasása és megértése.

Társadalmi beavatkozás a projekt keretén belül

A kérdőíves kutatás és a foglalkoztatási tesztek eredményei mellett szakértő fókuszcsoportokon dolgoztuk fel a roma foglalkoztatás kérdését, a projekt fejlesztési szakaszában pedig szakmai műhelyeken sikerült feldolgozni a kutatás eredményeit. A kutatás kiértékelését követő munka elsődleges célja az volt, hogy olyan képzési-szakképzési rendszert körvonalazzunk, ami az egységesülő határ menti munkaerőpiac romániai és magyarországi roma álláskeresői esetében egyaránt alkalmazható. Nyilvánvalóvá vált ugyanakkor, hogy a Bihar-Hajdú-Bihar Eurorégióban élő roma közösségek helyzete rendkívül változatos, teljesen reménytelennek tűnik egy „one size fits all” jellegű, minden településen alkalmazható, aprólékosan kidolgozott, monolit típusú képzési program

¹³ Érdekes adalék, hogy az általunk vizsgált három romániai közösség közül kettőben (Fugyivásárhely, Köröskisjenő) olyan körülményeket tapasztaltunk, hogy a foglalkoztatási tesztek elvégzésére csak a helyi neoprotestáns imaházak voltak alkalmasak.

¹⁴ A romániai alanyok 45,95%-a beiskolázatlan vagy az elemi iskolát sem végezte el, 41,89%-uk fejezte be az 1-4. osztályt és mindössze 2,25%-uk végezte el az 5-8. osztályt. A magyarországi minta esetében ugyanezek a mutatók sokkal jobbak (beiskolázatlan vagy befejezetlen elemi: 1,98%, elvégzett elemi: 10,89%, befejezett általános iskola: 57,43%, befejezett középiskola/szakiskola: 26,73%).

összeállítása. Éppen ezért a képzési struktúra egyfajta moduláris felépítményt kapott, hogy a rendszerbe integrálhatóak legyenek a gyakorlatilag írástudatlan vidéki romák, a funkcionálisan analfabéták, a közepesen képezhető, alapismeretekkel rendelkező személyek és a kifejezetten jó képességű és akár bonyolultabb szakmunkák elvégzésére is betanítható munkakeresők. A képzési programok az alábbi hierarchiába szerveződnek:

1. Alapozó modulok
  - Számolás, írás, olvasáskészség
  - Alapmodul (egészségügyi, kulturális, kommunikációs ismeretek, információs és kommunikációs eszközök használata, állampolgári és jogi alapismeretek, munkavállalói és munkaügyi alapismeretek)
2. 8 osztály elvégzése
3. Szakképzettség megszerzése
  - Romániai szakképzési modulok (gombatermesztő, feldolgozó; fűrészgép-kezelő, készelő-kulcsmásoló, zsaluzó, hulladékkezelő)
  - Magyarországi szakképzési modulok (zöldségtermesztő, gépkezelő, készelő-kulcsmásoló, zsaluzó, takarító)

A konkrét szakképzési programokba az alacsony iskolázottságú személyek csak egy alapozó modul elvégzése után vonhatók be. A rendkívül alacsony végzettségű romániai alanyok esetében szükséges az általános iskolai végzettség megszerzése is, hiszen enélkül semmilyen típusú szakmunka sem végezhető.

A foglalkoztatási, szakképzési irányok kijelölése és néhány képzési-szakképzési program kidolgozása mellett a projekt intézményesíteni kívánja a romáknak nyújtott foglalkoztatási szolgáltatásokat, ezért a projekt záró szakaszában roma állásbörzékre került sor és a megvalósító partnerek tanácsadó irodák indítását is vállalták.

Összefoglalás, javaslatok

Annak ellenére, hogy a közelmúlt ígéretes fejleményeket hozott a roma inklúziós programok, valamint a kutatási erőfeszítések terén is, általánosságban elmondható, hogy a romániai roma projektek-programok hatását felmérni rendkívül nehéz, ugyanakkor a programok nagy része továbbra is egyoldalú, inkább eseti jellegű, izolált szociális intervenciókra fekteti a hangsúlyt. A roma gyerekek korai iskolaelhagyásának kérdését például nem kezelhetjük csak az iskolai mediátorok hálózatának megerősítésével és kiszélesítésével, hiszen a probléma okát a kulturális sajátosságok mellett többek között a romák nem megfelelő életminőségében, a pedagógusok alacsony elvárási szintjében és előítéletes gondolkodásában is kereshetjük. A bemutatásra került „Roma employment” projekt felmérési szakaszában több szakértői fókuszcsoportok szerveztünk – a résztvevők a roma foglalkoztatási programok közötti nem létező összehangolásról és egy közös, irányzékként működő szinergikus „állványzat” (kormányzati program) hiányáról beszéltek¹⁵. A több-kevesebb sikerrel megvalósuló roma projektek között ritkán találni kapcsolódási pontokat, ugyanakkor a projekteket megvalósító szervezetek sem osztják meg kellőképpen sikereiket vagy éppen kudarcaikat, hogy lehetőség legyen a programok szerves egymásból és egymásra építésére.

---

¹⁵ Nem publikált, a kutatócsoport szintjén feldolgozott interjúk

Úgy gondoljuk, hogy a társadalmi beavatkozás ezen sok szempontból vitatott, érzékeny szektorában olyan típusú együttműködést kellene kialakítani, mint ami évek óta jellemzi a szociális marketing szakmai közösségét (Lee-Kotler 2011, 58. o.). A roma projektek és programok szinergikus összjátékának kialakítását minden bizonnyal segíteni egy olyan komplex és átfogó országos monitoring rendszer, ami összesítené az ilyen jellegű erőfeszítéseket és egy olyan tudásportál, ami segítene abban, hogy egymás hibáiból és eredményeiből tanulva szívós és kitartó munkával kirakjuk a puzzle soron következő darabját. A másik lehetőség a jelenlegi helyzet „előre-taszigálása”, az, hogy továbbra is tüneti kezeléseket és eseti megoldásokat kínálva férceljük a társadalmi intervenciók kísérletek patchwork-szerű textúráját.

Könyvészet

- EUROPEAN UNION. 2011. *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020* [online]. Brüsszel [Megnyitva: 2012.05.20.]. Forrás: http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf
- IONESCU M. - CACE S. 2006. *Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective*. Bukarest: Expert
- LEE, N. - KOTLER, P. 2011. *Social marketing*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- OPEN SOCIETY FOUNDATIONS. 2011. *Roma Health Mediators – Successes and Challenges*. New York: Open Society Foundations
- PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEM – ROMA EMPLOYMENT PROJEKT. 2011. *Foglalkoztatási útmutató*. Nagyvárad: Partiumi Keresztény Egyetem
- PREOTEASA A. M. - CACE S. - DUMINICĂ G. 2009. *Strategia națională de îmbunătățire a situației romilor: vocea comunităților*. Bukarest: Expert.
- RINGOLD, D. - ORENSTEIN, M. A. - WILKENS, E. 2005. *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*. Washington DC: The World Bank
- SANDU, D. 2005. *Comunitățile de Romi din România* [online]. Bukarest: The World Bank [Megnyitva: 2012.05.15.]. Forrás: http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/PROROMI_Comunitatile_de_Romi_din_Romania_187.pdf
- THE GOVERNMENT OF ROMANIA. 2011. *Strategy of the Government of Romania for the Inclusion of the Romanian Citizens Belonging to Roma Minority* [online]. Bukarest [Megnyitva: 2012.05.20.]. Forrás: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_romania_strategy_en.pdf
- VOICU, M (szerk.). 2007. *Nevoi și resurse în comunitățile de romi*. Bukarest: Soros Alapítvány

SUMMARY: PATCHWORK OR PUZZLE? THE FEASIBILITY AND EFFECTIVENESS OF
ROMANIAN ROMA PROJECTS

Levente SZÉKEDI^a

The study attempts to summarize the main strategic directions towards the social inclusion of the multiply disadvantaged and marginalized Roma minority of Romania, as well as the related major areas of intervention and the obligations of the government. The Roma inclusion programs are illustrated by a case study, highlighting the main activities and findings of a complex, multidimensional research project on employment. It was implemented within the framework of the Hungary-Romania Cross-Border Co-operation Programme 2007-2013 by cooperation between the Partium Christian University of Oradea, Romania and the Human Developers' Association of Debrecen, Hungary.

Keywords: Roma projects, Roma strategy, social inclusion, employment

---

^a lecturer, Partium Christian University of Oradea, Romania